

NYE STEMME I LANDDISTRIKTERNE

lokal udvikling gennem translokale fællesskaber

KOLOFON

Titel

Policy brief: Nye stemmer i landdistrikterne
Lokal udvikling gennem translokale fællesskaber

Forfattere

Karin Topsø Larsen, Rikke Brandt Broegaard og Lene Havtorn Larsen

Om projektet

Dette projekt er gennemført i perioden september 2017 til november 2018 med støtte fra Landdistriktspuljen til forsknings- og informationsprojekter.

Forfatterne ønsker at takke de meget åbenhjertige og engagerede interviewpersoner fra regioner, kommuner, turistdestinationsorganisationer, Lokale Aktionsgrupper, institutioner og frivillige på Gotland, Samsø, Fanø og Bornholm.

Denne udgivelse er en sammenfatning af forskningsrapporten med samme titel (ISBN: 978-87-93583-07-8) . Den fulde forskningsrapport kan downloades fra www.crt.dk

Udgiver

Center for Regional- og Turismeforskning (CRT)

Stenbrudsvej 55

3730 Nexø

Telefon +45 5644 1144

E-mail: crt@crt.dk

www.crt.dk

© 2019 Center for Regional- og Turismeforskning.

SAMMENFATNING

De danske landdistrikter italesættes ofte som steder under afvikling med faldende befolkningstal og forarmede kommuner. Samtidig stiger turismen, og flere og flere mennesker opholder sig gentagne gange på tiltrækkende lokaliteter uden for byerne, hvor de forelsker sig i nærmiljøet og engagerer sig i lokale projekter, events, forretninger, foreninger og kul-

turtiltag. Hvad er det der motiverer folk, som ikke engang bor fast på et sted, til at engagere sig i den lokale udvikling? Hvilke kvaliteter er der i landdistrikterne, som tiltrækker folks engagement? Og hvad betyder dette engagement for landdistrikterne, for deres udviklingsmuligheder og for dem som steder? Det har Center for Regional- og Turismeforskning undersøgt.

INTRODUKTION

Mange landdistriktssteder oplever et vigen- de indbyggertal, hvor de unge fraflytter, og gennemsnitsalderen på befolkningen stiger. De unges fraflytning opleves som et uopretteligt tab, og lokale politiske indsatser har de sidste 15-20 år – uden større succes – forsøgt at modvirke denne fraflytning med mere eller mindre opfindsomme og håbefulde tilflytterindsatser: tilflytterkonsulenter, ambassader i storbyerne og masser af narrativer om lokale fællesskaber, der sørger for alt fra børnepasning til fælles fjernkontorer. Det overordnede billede er, at landdistrikterne kan noget med fællesskaber og inklusion, som byerne ikke kan. Ikke desto mindre vokser de danske byer støt, mens landdistriktsbefolkningen fortsat daler. Effekten er skattemæssigt forarmede landdistriktskommuner, der har svært ved at holde skoler, børnepasning og andre velfærdstilbud kørende. Hvad kan der gøres?

Den nuværende landdistriktspolitik – med forsøg på udflytning af statslige styrelser, oprettelse af midlertidige uddannelsesstationer og nedrivningstilladelser til forladte boliger tager udgangspunkt i et fastlåst billede af,

hvad stedsudvikling er. Man glemmer at tage højde for, at vores liv er blevet mere og mere mobile, og at stedernes udvikling ikke kun er afhængig af den fastboende og indkomstskattebetalende lokalbefolkning.

Mange småbyer og andre steder i landdistrikterne er attraktive og eftertragtede. Besøgende søger ikke alene en række unikke naturbaserede oplevelser, men søger inklusion i lokale fællesskaber og engagement gennem disse fællesskaber. Billedet af de fraflyttende unge tager ikke højde for tilførslen af en broget skare af midlertidige beboere: sommerhusfolket, tilknyttede turister og besøgende der har relationer til de fastboende og til stedet.

Derfor har CRT's forskningsprojekt om såkaldte 'tilvalgsbeboere' undersøgt forskellige former for aktiviteter, der engagerer tilvalgsbeboere i den lokale udvikling – og analyseret hvilken betydning deres engagement betyder for landdistrikternes udviklingsvilkår. Projektet er gennemført med støtte fra Landdistriktspuljen under Erhvervsstyrelsen.

FREM GANGSMÅDE OG RESULTATER

Projektet blev gennemført fra september 2017 til september 2018 og benyttede en række metoder til afdækning af lokaludvikling gennem multilokale aktører, der engagerer sig i landdistrikterne. Da undersøgelsesfeltet er relativt nyt, har vi brugt en undersøgende (eksplorativ) tilgang, hvor vi både har haft fokus på nye såkaldt translokale teoritilgange, ligesom vi har undersøgt, hvad der fandtes af eksisterende viden om, hvordan 'ikke-fastboende' bidrager til forståelsen af lokale udviklingsvilkår. Vi har arbejdet med fire casestudier – alle kendte turist-øer med en betydelig tilstrømning af ikke fastboende, der opholder sig midlertidigt på stederne, nemlig Fanø, Samsø, Bornholm og Gotland. Der er indsamlet en smule statistik om øernes udviklingsvilkår samt turisme og om sommerhusejerne på hvert sted, men fokus har været på interviews med centrale aktører. På hver ø er repræsentanter for kommunen, turismedestinationen og den lokale aktionsgruppekoordinator interviewet. Dertil har vi interviewet såkaldt 'translokale aktører' - altså folk, der indgår i lokale udviklingsprojekter, hvor ikke-faste beboere udgør et væsentligt ressourcegrundlag. I alt har vi interviewet 18 personer på de fire øer. Vores analyse har fokuseret på, hvad der motiverer aktørernes engagement, anledningerne til deres engagement og dets effekter – positive såvel som negative.

Vi har mødt engagerede mennesker, der kerer sig om udviklingen af de steder, de besøger og som derfor engagerer sig i forskellige projekter, aktiviteter og indsatser. Gennem vores

interviews er vi kommet til at forstå de aktiviteter, der tiltrækker både lokale og 'tilvalgslokale' som translokale engagementsfællesskaber. Men aktørerne engagerer sig ikke i hvad som helst. Det er konkrete anledninger, der motiverer aktørerne. Vi har identificeret fem overordnede engagementsanledninger:

- Business- og entreprenørskab
- Kulturarv
- Alternativ landsbyudvikling
- Kultur- og fritidsliv/ sport
- Miljø- og klimaaktivisme

Business- og entreprenørfællesskaber kan både være lokale entreprenører, der inddrager besøgende i deres forretningsudvikling, f.eks. gennem innovationspartnerskaber eller kapitalinvesteringer. Det kan også være ikke-lokale, der skaber nye forretningsmodeller baseret på nogle stedskvaliteter, der inspirerer dem og som udnytter turismen på mange landdistriktslokaliteter til at udvikle deres forretninger på deltidsbasis.

Kulturarvs-fællesskaber baserer sig på den ofte meget kendte og eftertragtede særlige kulturarv, der tiltrækker turister mange steder i landdistrikterne. Det kan f.eks. være fiskerlejer, havnemiljøer, traditionelle badehotel-miljøer, særlige landsbymiljøer med velbevaret arkitektur eller lignende. Her engagerer aktørerne sig i gen- og reetablering af de traditionelle miljøer og deres videreudvikling til oplevelsesaktiviteter.

Alternativ landsbyudvikling kan være en me-

get bred gruppe indsatser og handler mindre om, hvad man laver og mere om organisationsformerne. De, der engagerer sig, gør det for fællesskabets skyld. De vil gerne invitere andre ind eller blive inviteret ind i lokalområdet, og sammen finder de ud af, hvad indholdet skal være. De er en form for steds-entreprenører, der motiveres af en høj grad af egen indflydelse på stedets udvikling.

Kultur- og fritidslivsfællesskaberne baserer sig på de interesser, aktører har i fællesskab. Det kan være alt fra filminteresse til forskellige sportsgrene som surfing eller fodbold. Disse fællesskaber har samtidig et lokalt nedfæstningspunkt – der er en grund til, at de foregår i det specifikke lokalområde, de foregår i, samtidig med at de knytter an til et ikke-lokalt fællesskab – det kan både være på nationalt, internationalt eller globalt niveau.

Miljø- og klimaaktivisme-fællesskaberne knytter an til ideal-bårede samfundsforandrende processer, hvor aktørerne er engagerede i

en omstilling mod et mere bæredygtigt samfund. Det kan både dreje sig om omlægning til økologisk fødevarerproduktion eller vedvarende energiformer.

Samlet set er disse aktivitetstyper nogle forskellige anledninger til, at både de fastboende og de ikke-fastboende i et lokalområde engagerer sig i lokale projekter og aktiviteter, og at de former fællesskaber for at gøre dette.

De multilokale aktører – uanset om de er fastboende eller besøgende – bringer en lang række ressourcer ind i fællesskaberne. Det drejer sig om deres tid, økonomisk, social, kulturel og netværkskapital samt viden. Mange af de besøgende er multilokale aktører, således at deres primære netværk og andre kapitalformer tager udgangspunkt i andre lokaliteter. Ved at engagere sig i et givent lokalsamfund aktiveres denne kapital i et nyt lokalområde. På denne vis har lokalområdet adgang til en langt større 'kapitalbank', end et enkelt sted kan aktivere.

KONKLUSIONER

Projektets resultater tegner et billede af, at steder har adgang til et langt større og mere komplekst ressourcegrundlag end rent lokale forståelsesrammer af udviklingspotentialer ofte får øje på. Selv meget lokale indsatser – f.eks. reetablering af Sønderho Havn på Fanø, omlægning af landbrugsproduktion på Samsø til økologisk jordbrug, etablering af et multislægteri på Bornholm og omdannelse af en forfalden præstegård til et galleri- og mødested på Gotland – er sket i translokale engagementsfællesskaber bestående af både lokale og besøgende kræfter.

Det stiller spørgsmålstejn ved gængse forståelser af lokaludvikling som primært drevet af lokale kræfter. Denne undersøgelse peger på, at landdistrikterne er en integreret del af et multilokalt engagementslandskab og dermed har adgang til langt flere ressourcer, end deres faste indbyggertal gør synligt. Det er dermed nødvendigt at synliggøre de betydelige bidrag, besøgende leverer til stedernes udvikling.

Projektet viser også, at lokale udviklingsaktører – selvom de anerkender betydningen og vigtigheden af de translokale ressourcer for

den lokale udvikling – ikke inddrager disse potentielle ressourcer i de lokale udviklingsplaner. Det gælder både i eksisterende indsatser såvel som mere overordnet i hele tilgangen til at forstå stedsudvikling. Undersøgelsen er

ikke stødt på stedsudviklingspolitikker, der på nogen måde omtaler eller planlægger at inddrage ikke-fastboende i den lokale udvikling. Der er således tale om et stort, relativt usynligt og uudnyttet udviklingspotentiale.

IMPLIKATIONER OG ANBEFALINGER

Konsekvensen af øget mobilitet og større sammenhæng mellem arbejde og fritid er flere relationer mellem byerne og landdistrikterne – og dermed flere byfolk, der skaber tilknytning til attraktive steder i landdistrikterne. Længere og flere ophold uden for byerne betyder, at gængse forståelser af modsætninger mellem fast bopæl og fritidsbopæl bliver meningsløse. Og det har en lang række implikationer.

Tilvalgsbeboere lever en nærmest usynlig eksistens, hvor de ikke har mange rettigheder som borgere, fordi de ikke har en registreret folkeregisteradresse i landdistrikterne. Det betyder, at de ikke bevidst inddrages i lokale høringer og debatter om en lang række politikker, herunder udviklingsplaner, brandingstrategier, boligpolitik, erhvervsstrategier og miljøpolitikker. Det kan betyde, at man som lokalområde går glip af mange forskellige ressourcer, som tilvalgsbeboerne kan bidrage med.

Men ved bevidst at aktivere disse 'sovende' ressourcer, kan der opstå ulighed i de lokale magt- og indflydelsesstrukturer og -kanaler. Vores undersøgelse antyder, at de lokalt boende og besøgende, der finder sammen, ikke alene er ressourcestærke, men også selvkørende, og dermed risikerer andre borgere at

miste indflydelse, fordi de ikke inddrages i fællesskaberne. Således kan sociale eksklusionsmønstre fungere som barrierer for lokal indflydelse.

Endnu et aspekt er den påvirkning de konkrete projekter og aktiviteter har for stedets udvikling – der udvikles nye produkter og oplevelser, og stedets kvalitet og brand kan antage et mere eksklusivt præg. Koblet til politikker om boligkøbsrettigheder og bopælspligt kan stederne opleve en 'gentrificering', hvor prisudviklingen på lokale boliger ekskluderer de fastboende fra de lokale boligmarkeder, som det er sket på Gotland. Når de eksklusive steder har tiltrukket købestærke forbrugere, er der ligeledes eksempler på, at 'døgnfluer' lægger deres forretninger midt på de mest attraktive gader, hvor de kun holder åbent i højsæsonen. Begge processer bidrager til, at der blandt de fastboende er grupper, der oplever lange perioder med 'døde' byer i vinterhalvåret og en eksklusivitet, der udelukker dem som forbrugere i sommermånederne. I begge tilfælde er det tale om en form for stedseksklusion ('displacement').

Både de positive potentialer og de negative farer peger på behovet for regulering. Det kan være af restriktiv karakter, hvad angår styring af boligmarkeder via bopælspligt såvel som i

form af investerings- og andre erhvervsfremmeindsatser, der stiller krav om gensidighed i de lokale entreprenørrettigheder.

Men det kan også ske som en bredere form for regulering af stedets udvikling, der nødvendigvis må starte med en anerkendelse af den indflydelse, ikke-fastboende har på den lokale stedsudvikling og dets brand. Gennem boligpolitik, erhvervs politik, kultur- og foreningspolitik og ikke mindst turismepolitik, der anerkender stedernes multi-lokale tilknytninger, kan lokale myndigheder og andre stedsudviklingsaktører søge at formulere deres ønsker til stedernes fremtidige udtryk,

således at attraktive steder i landdistrikterne ikke blot kappes om at blive det næste mandæne feriested, men også kan arbejde for at brande sig på basis af sine stærke multilokale fællesskaber, sin besøgs politik og sine sociale inklusionskvaliteter.

Måske en indkomstbeskatning, der i højere grad hvilede på befolkningens stedstilknytning og -forbrug fremfor på en endimensionel folkeregisteradresse, kunne medfinansiere landdistriktskommunernes stedsudvikling? Det er et spørgsmål, vi gerne vil undersøge nærmere.

Center for Regional- og Turismeforskning

Stenbrudsvej 55, DK-3730 Nexø

+45 56 44 11 44 - crt@crt.dk

www.crt.dk

